

ЕТНО-МЕНТАЛЬНИЙ ДУАЛІЗМ ДУХОВНО-РЕЛІГІЙНИХ ВИЯВІВ УКРАЇНСЬКОЇ САКРАЛЬНОЇ ТРАДИЦІЇ

Анотація. Стаття присвячена проблемі дуального осмислення феномену «релігії та релігійності як духовної парадигми етно-ментальної тематики». Аналізується феномен ментальності та осмислюються характерні вияви української ментальності як такої. Паралельно рефлексується специфіка висвітлення проблеми української релігійності в просторі вітчизняної гуманітаристики та репрезентуються етно-релігійні акценти української ментальності як такої.

Ключові слова: релігія, релігійність, етнічність, ментальність, духовність, аґнеїзм, традиція, національна духовність.

Аннотация. Статья посвящена проблеме дуального анализа феномена религии и религиозности как духовно-моральной парадигмы этно-ментальной тематики. Рефлексируется феномен ментальности и осмысливается пласт характерных проявлений украинской ментальности как таковой. Параллельно анализируется специфика освещения проблемы украинской религиозности в поле отечественной гуманитаристики и освещается этно-религиозные акценты украинской ментальности как таковой.

Ключевые слова: религия, религиозность, этничность, ментальность, духовность, аґнеизм, традиция, национальная духовность.

Annotation. Ethno-mentality dualism of spiritual-religious display in Ukrainian sacred tradition. The article is devoted to the problem of dual phenomenon religion and religious considering as a spiritual paradigm of ethno-mental sphere. A mental phenomenon is analyzed and the main traits of Ukrainian mentality are considered. At the same time a peculiarity of Ukrainian religious problem representation in native humanitarian space and Ukrainian mentality ethno-religious accents are given.

Key words: religion, religious, ethnical, mentality, spirituality, antheizm, tradition, national spirituality.

Актуальність проблеми. Проблема етно-духовного і релігійно-ментального дуалізму, апіорно, ніколи не покине ні площину наукового дискурсу ні поле індивідуальної пересічної зацікавленості. Адже чинники етнічного, ментального й духовно-морального зразка, як

правило, завжди тяжіють до релігійної царини свого детермінування (і навпаки). Людство і людина, суспільство і особистість, індивід і спільнота ... - феномени, які аксіологічно узгоджені саме на рівні релігійного і ментального простору суспільного буття. Поза людським фактором розмови про релігію і релігійність, етнічність і ментальність просто втрачають свій сенс. Адже етнос, народ, нація, суспільство ... людство історично розвивається саме в релігійстворчій і ментально узгодженій площині своєї культурної і духовної еволюції. Саме історичний період розставляє знакові акценти як на тих чи інших рисах ментальності, так і на проявах національної релігійності, засвідчуючи бажані або й неочікувані їх змістовні константи ціннісні чинники.

Релігія і релігійність як духовна парадигма етноментальної тематики. Релігійність кожного народу по-своєму єдина і неповторна, як "єдиними" і "неповторними" є вияви феномену етноментальності. Унікальне поєднання ментальних ознак та специфіки національного релігійствоявлення є вектором проєкції тої чи іншої форми духовної толерантності, яка, за великим рахунком, визначає роль і місце народу в сфері міжкультурного та міжрелігійного діалогу етносів, епох, цивілізацій. Феномен толерантності (специфіка змістовного наповнення, форм вияву та характеру екстраполяції на різні чинники культурного буття) є певним індикатором духовної зрілості як окремої особистості або певної нації, так і окремої дискурсної епохи.

Характер релігійних проявів української національної духовності - це своєрідний продукт віддзеркалювання складної історії українства. В силу багатьох обставин національно-

го буття український народ вважається одним з "найбільш релігійних" серед інших народів світу. Безсумнівно, українська нація, як і жодна інша етноспільнота, не володіє монополією на якісь конкретні риси релігійності. Але унікальна, специфічна комбінація найтипівіших та домінуючих рис, притаманних окремим народам, і становлять ту своєрідну неповторність релігієвиявлення, що характеризує кожний етнос і українців зокрема.

Коли, з одного боку, передбачається спільний суб'єкт (українська нація), а з іншого - духовний історичний синкретизм релігійного і ментального феноменів, який акумулює в собі "динаміку народної традиції", то модель: "релігії - релігійність - традиція - етноментальність" постає комплексним репрезентантом рис і проявів духовного пласту національної вдачі українців. Традиція в цьому контексті є об'єктивним уособленням колективно-неусвідомлених архетипів. Зміст цієї „моделі”, в свою чергу, є віддзеркаленням духовного досвіду народу та специфіки його входження в сферу сакральної світової культури зокрема та аксіологічну царину міжкультурного діалогу загалом.

Релігія - це духовний феномен, який певною мірою засвідчує свою присутність в житті кожної людини. Але міра цієї присутності різна. Останнє уособлює не просто феномен релігійності, а саме національну специфіку релігієвиявлення (оскільки кожна людина є представником того чи іншого етносу, отже — носієм і репрезентантом властивостей етноментальності). Адже людина, за великим рахунком, має справу не з самою релігією, а з певною системою релігійних відносин, характерних для того чи іншого суспільства за відповідних історичних умов — іншими словами — з культурою релігійності.

З іншого боку - релігія (як би її не інтерпретувати), не може існувати сама по собі, автономно від людського чинника, оскільки вона є феноменом, який, нерозривно пов'язаний з людським буттям априорі. Зароджуючись в царині певного соціального, в тому числі й етнічного організму, релігія втілює і репрезентує не тільки універсальні, а насамперед етнічні форми осмислення людиною глибин-

них основ буття. Проте і релігія і нація – надто складні суспільні феномени, що перебувають у не менш складному співвідношенні. Незважаючи на відмінність своєї природи, релігія і етнос тісно пов'язані між собою онтологічне, історично і функціонально. Релігії, на загал, взагалі є етногенетичними, адже, як засвідчує історія, останні, незважаючи на міжнаціональний чи наднаціональний зміст багатьох із них, були первинно підпорядковані етнічному процесу переважно тому, що завжди могли виявлятися лише в національних формах, які відповідали духові нації, національній індивідуальності.

Феномен етноментальності продукує характерне для кожного народу своєрідне сприйняття трансцендентного, через призму якого етнос організовує та відтворює світ. Релігійність, як форму буття релігії і етноментальність, як життєдайне і кордоцентричне ядро окремо взятого народу поєднують відмінні за своєю природною явища - релігії і етносу. Як наслідок взаємодії релігійного та етнічного, формується етнорелігійність, яка відрізняє не тільки одну релігію від іншої, а насамперед народ від народу. Отже, вияви релігійності українців напряду пов'язані з їх етноментальністю, оскільки змістовне навантаження кожної із складових останньої просякнуте релігійним досвідом нації. Так, якщо в процесі характеристики "властивостей національної вдачі" відмежуватись від їх релігійного контексту, то й національна ментальність взагалі і кожна її риса зокрема будуть позбавлені вагомої частки колориту і самобутності.

Саме тому характер національної релігійності ми розглядаємо в безпосередньому контексті класичних рис української ментальності. Щодо останніх, то, як вже зазначалось, саме "релігійність" багатьма дослідниками трактується не тільки як "риса національного характеру", але й як характерна ознака української вдачі .

В елементах і тенденціях "феномену традиції" знаходить своє вираження релігійність, що є національно-суб'єктивним конкретним виявом релігії в індивідуальній чи колективній свідомості. А в релігійності (як сакрально-емоційній, чуттєво-рушійній і практичній сфе-

рі буття) втілюється і через неї об'єктивізується релігія. Під релігійністю можна розуміти також пріоритетно-окреслений якісний вияв релігійної свідомості, що фокусує увагу на певну ступінь зв'язку і приналежності особи до надприродного, потойбічного, трансцендентного. Це той пласт питомо-вартісного наповнення релігійної пам'яті, що сформувався на основі пережитого сакрального-містичного досвіду і реалізується в духовній діяльності. А релігійна діяльність, в свою чергу, наочно репрезентує схильність (чи навпаки) до національної етики толерантності чи фокусу конфліктності.

Динамічна і консервативна водночас національна традиція (яка специфічно абсорбує як релігійну архаїку давнини, так і духовні вимоги сучасності) є видимою іманентно взаємодетермінованою сакральною сферою становлення, збереження та вияву тенденцій української етнментальності. Перебираючи на себе роль посередника між релігійним досвідом і реаліями буття соціуму, традиція специфічно зберігає пам'ять про цей досвід у його первісному вигляді тими засобами, які на даний момент більш за все влаштовують суспільство. Отже апріорним видається той факт, що неусвідомлена широким загалом діяментальної пам'яті та традиційного пласту етнічних архетипів зумовлює національну специфіку і унікальну самобутність ступеню, рівня, стану, динаміки та характеру релігійності (яка, в свою чергу, втілює кращі здобутки духовного досвіду міжкультурного, міжнаціонального і міжрелігійного діалогу).

Проблема української релігійності в просторі вітчизняної гуманітаристики. Будучи продуктом етнментальності, національні ознаки релігійного виявлення виявились більш вагомими, популярними і цікавими, ніж усі інші показники і критерії (цифри, відсотки, рівні...) релігійності як системи. Дослідники часто трактують "релігійність" як "прикмету" української нації, вияв культури, ознаку духовності, властивість психології, характерну рису національної вдачі (М.Костомаров, Д.Мордовцев, В.Григорієв, І.Мірчук, В.Антонович та ін.). В такому контексті релігійність, як правило, поєднується з актуалізацією таких тенденцій

української етнментальності як миролюбності, поетичності, образне мислення, романтизм, лагідність і толерантність, емоційність (акцентуємо – „толерантність” подається більшістю дослідників як ключова, стрижнева риса і української ментальності і національної релігійності). Це зумовило популярність (і дискусійність водночас) концепції щодо "глибинної релігійності" як українського народу, так і стилю мови репрезентантів його духовності.

Апріорно - рівень знаності і помітності нації в історії людства прямо пропорційний рівню національної самосвідомості, яка уособлює глибинний пласт життєформуючих чинників-концентрів: природа, історія, мова, державність, культура, філософія, а особливо, релігія і духовність. Синтез гнучкості і міцності останніх є відбитком моральної зрілості нації, що поступово й проектує феномен менталітету. Національний менталітет тільки йому належною комбінацією тих чи інших рис та проявів засвідчує, в свою чергу, іншість, єдиність, неповторність, а тому - унікальність самої нації.

Спроби віднайти, пізнати, дослідити і уособити "українську іншість" (як етнічну так і релігійну) актуальні не тільки в періоди національного відродження, а характерні й для більш давніх часів. Проблемну історіографію можна розпочати з Нестора-літописця, що, характеризуючи праукраїнські племена, помітно відсерпанковує життя "чужаків" (вятичів, новгородців) від "своїх" полян, яких з огляду на життя і культуру агестує якнайкраще. Толерантну своєрідність української релігійної культури помічали й чужоземні спостерігачі, які ще з часів мандрівних вражень Геродота не раз пропонували своє бачення нашого народу та специфіки його духовності, що й подає збірка В.Січинського "Чужинці про Україну". Безперечно, до джерелознавчого пласту ментальної проблематики належить духовна, культурна і творча спадщина нашого народу, який у царині національного фольклору чітко відмежовувався від своїх духовно-амбіційних сусідів: татар, поляків, а особливо – "московитів". Увесь пласт української літератури та праць про неї, звичайно, теж належить до

джерел нашої теми, так як самі твори є прямою ілюстрацією української душі, а їх автори - носіями національного менталітету.

Основоположником традиції вивчення національної вдачі українців загалом та її релігійних ознак зокрема є, на нашу думку, Костомаров М., оскільки представлений ним компаративний аналіз „двох руських народностей” (1861) дав поштовх наступним дослідженням з даної проблеми, а його концепція специфіки української релігійності була (як показують енциклопедичні джерела XIX ст.), певним чином, загальноприйнятою в імперський період історії України. До теми „синтетичної вдачі” нашого народу та принципової різниці в змісті релігійного світогляду українців і росіян звертався в рамках „Проблеми української релігійної свідомості” Річинський А. (1933). Ґрунтовну характеристику „українському типові” з фокусацією на аристократизм релігійного духу нашого народу дав російський дослідник Д.Мордовцев у своїй науковій розробці „Малоросійське плем'я” (1897). Естетизм релігійної культури українців відзначав в наукових записках „Мій час” Вінський Г. (1877). Порівняльну характеристику релігійної вдачі українців, поляків і росіян пропонував Антонович В. („Три національні типи” 1917). Емоційну обумовленість „глибокої релігійності” і „внутрішньої суті віри” українців відзначав у своїй лекції про основи українського світогляду Мірчук І. (1935). Незмінність релігійної автохтонності вдачі і світогляду українців актуалізував Григоріїв Н. у своєму узагальнюючому історіографічному дослідженні „Українська національна вдача” (1941). Феномен „народного християнства”, як сутнісної ознаки релігійного світогляду українців, відзначав в своїх роботах Грушевський М. „Релігійну тугу” як зміст духовних пошуків українця відзначав у роботі „Загублена українська людина” Шлемкевич М. Саме „релігійна туга” спонукає, на думку дослідника, зближення людини з Богом, який і уособлює „кінець духовної мандрівки”. Куліш П. принципово відстоював ідею екзистенціально-кордоцентричних тенденцій духовного буття народу, філософське осмислення яких зробив Юркевич П., до праць якого звертаються всі

дослідники української ментальності. Тотожні за акцентами і стрижневими умовиводами твердження зустрічаємо і в висновках представників сучасного українського наукового релігієзнавства – (Колодний А., Филипович Л., Черній А., Саган О. та інші).

Етно-релігійні акценти української ментальності. Априорі - у більш ніж специфічній динаміці історичного процесу духовної еволюції людства, де кожна нація по-своєму неординарно і несхоже на інші спільноти йшла до вершин чи до безодні, то зникаючи під тиском геополітичних реалій то займаючи чільне місце в поступі цивілізації, саме феномен української етноментальності, преломлюючись кризь конкретні історичні обставини, засвідчив своє доленосне значення, зумовлюючи грані духовної „безодні” чи „височини” як у долі нації, так і кожного її представника безпосередньо. Ірраціональний струмінь світовідчуття, схильність до містицизму, образне мислення і багата уява, які завжди були притаманні українському світогляду, зумовили популярність тенденції сакрального ототожнення України з містичним Феніксом, що простежується як в художній, так і в науковій літературі. Фатальний збіг образного і буквального дозволив навіть представникам наукового релігієзнавства (попри всі стилістичні канони) констатувати "той прояв Божою чудодійства, завдяки якому Україна існує і фізично, і духовно, незважаючи на всю трагічність своєї долі" (Колодний А., Филипович Л. та ін.).

Нема і не було нічого випадкового чи зайвого в історії світової культури. Адже кожна національна культура, кожна етнічна палітра сакральної мудрості, кожна історична епоха і, навіть, кожна миттєвість буття окремої особистості чи спільноти збагатили скарбницю духовно-ціннісного досвіду людства в історії світової цивілізації. Українська нація не є винятком. Сакральні ідеали дохристиянської доби, духовно-ціннісні інновації Києво-Руської держави, філософсько-виховні тенденції ціннісного поля в історії Галицько-Волинської держави та вартісному просторі козацької гетьманської республіки залишили безперечно свій принаймні помітний, якщо не епохально-вагомий слід в духовній пам'яті

українства загалом. Культура нації (в усій її ціннісно-етичній та знаково-символічній палітрі) витворюється протягом дуже довгого часу: починаючи з прообразів етнічної міфології і закінчуючи сучасною поетичною творчістю.

Апріорі, світовідчуття й світобачення прадавніх мешканців нашої землі органічно увійшли в сакральний світ і ментальність їхніх нащадків, іншими словами, в той утаємничений духовно-вартісний простір, який сьогодні наукова думка потрактовує як „душа народу”, „національна вдача” та феномен етноментальності як такий. Як констатують сучасні дослідники - є щось таємниче у тому, що на сьогодні отримало назву “менталітет”, те, що повністю не висловлене, не сформульоване, не усвідомлене, але існує і визначає ставлення людини до світу. Воно існує на рівні “взірців поведінки”, взірців “вибору”, на рівні окремих оцінок і переваг, які підхоплюються іншими людьми і непомітно формують їх свідомість. Це немов би якась традиція, яка подібно до могутнього потоку захоплює людей і непомітно змушує їх робити і говорити те, що роблять і говорять інші, створюючи при цьому ілюзію природності і безумовності власної поведінки. Тобто, менталітет – це шар людської свідомості, який ще до кінця непро-refлектований, не усвідомлений повністю, певним чином, навіть, утаємнений від самих його носіїв, або, якщо зазначити по іншому - це соціально-культурний автоматизм поведінки. Менталітет – це також певна манера мислення, його ціннісно-змістовний склад, його вартісно-етичні особливості, його символічна своєрідність, тобто це чуттєво-емоційні орієнтації, колективна психологія, спосіб мислення і людини зокрема, і у даному випадку, нації загалом.

Проблема етноментальності та її релігійних ознак є однією з стрижневих в українській історико-філософській науковій думці. Адже рівень знаності і помітності нації в історії людства прямо пропорційний рівню національної самосвідомості, яка уособлює глибинний пласт життєформуєчих чинників-концентрів: природа, історія, мова, державність, культура, філософія, а особливо, релігія і духовність.

Синтез гнучкості і міцності останніх є відбитком моральної зрілості нації, що поступово й проектує феномен менталітету. Національний менталітет тільки йому належною комбінацією тих чи інших рис та проявів засвідчує, в свою чергу, іншість, єдиність, неповторність, а тому - унікальність самої нації.

Ментальність – це соціальний феномен, що в етно-національному контексті віддзеркалює специфічний “стиль” світосприйняття, який абсорбує тривалий процес духовного буття суспільства у більш-менш сталих геополітичних, ландшафтних, соціальних і освітньо-культурних умовах. Першофеноменом до духовно-релігійної сфери буття є саме етноментальність, а не навпаки. Зміст останньої обумовлює як аксіологічний вимір духовності, так і національне ставлення до трансцендентного. Відсутність інституалізованого вираження і праксеологічна обмеженість ментального феномену мінімізує можливість його ототожнення з повноправними духовними утвореннями. Ментальність - поняття, яке навіть на рівні одного лише звучання акцентує наступні дієві характеристики:

- акцентовано зазначає ракурс “іншості”, “окремішності”, “самобутності” нації чи її суб’єкта;
- гармонійно пов’язує минувшину з сьогоденністю і в національно - історичному контексті окреслює тенденційні нюанси та прогностичні риси на майбутнє;
- принципово, не існуючи відірвано від своїх носіїв, феномен ментальності, (що фокусується перед усе на етнічному чиннику) несе позитивне зерно патріотичного забарвлення та національної самодостатності;
- передбачає комплексність характеристик і їх всеохоплюючу взаємодію, що спонукає до пошуку інформації чи принаймні до роздумів про своє національне коріння, джерела духовності, освітньо – виховні ідеали, місце в історії тощо.

Саме тому тема менталітету, як така, була вилучена з інформативних джерел в колоніальні періоди історії України і заблокована для пріоритетних напрямів наукового дослідження в радянський період.

Менталітет має місце лише при реальній

наявності своїх носіїв. А зникаючи разом із власним речниками і особними виразниками, ментальність, таким чином, засвідчує себе як життєдайне і кордоцентричне ядро окремо взятого етносу, адже вона не може залишитись лише в концепції як релігія, в пам'ятках культури як духовність, в історичній інформації як зниклі нації і народи. Отже, менталітет – це вічний шанс життєдайності, котрий є у даної людності навіть попри дієву політику геноциду, офіційне невизнання чи заборону, є до тих пір, поки не “запускається” механізм самознищення, що унаочнює національне самозабуття і самозневагу.

Висновкові положення роботи. Аналізуючи специфіку національного релігієвиявлення в контексті класичних рис етноментальної культурної традиції українців та розкриваючи характер їх взаємодії та взаємодоповнення доречно констатувати наступне:

Релігійність - це практичний процес опредмечення окремої релігії в свідомості і поведінці представників певної релігійної спільноти. Не володіючи монополією на якісь окремі риси релігійності, українська нація має самобутню комбінацію найтиповіших для неї релігійних властивостей, які, будучи продуктом тривалої історії народу і надбанням культури етносу, є уособленням духовного досвіду українства загалом і репродукцією ментальності зокрема (що, в свою чергу, безсумнівно, „накладається” й на сферу аксіологічних ідеалів в національній культурі).

• Лейтмотивом української релігійності є гармонійне єднання емоційності, естетизму і народності, які окреслюють всі аспекти релігійних виявів національної духовності, а саме: внутрішнє тяжіння до світла, добра, краси, миру, злагоди, щиросердності, як складових вищої Духовної істини, що в релігійному зрізі виусобилось в помітне ігнорування влади т. зв. темних сил, "аристократизм та делікатність релігійного духу", опоетизовану уяву щодо світу демонології, м'яку антитеїстичну іронію, природню релігійну толерантність та сакралізацію змісту життя, що спродукувало відсутність духовного протиставлення та чіткої духовної поляризації добра і зла в ментальному досвіді українства.

• Висхідними і с одночасно амобутніми константами української релігійності є "Богофокусація"; (тобто впевненість в Божій всеприсутності, характерний синкретизм віри. Відсутність ознак власне християнськості та природня схильність до рідновірських отождень "Господь Бог", "дай-Бо", "помагай-Бі" тощо) та національний антеїзм (специфіка котрого полягає не тільки в обоженні землі, а й в поєднанні влади Бога з хліборобськими мріями давньоукраїнського розуміння "найбільшого гріха" (відлучення від землі і земних справ).

• Українську етноментальність як "стиль світосприйняття" і "національне релігієвиявлення" як демонстрацію цього стилю характеризує дуалізм взаємоформування, (антеїстичні тенденції (сакралізація землі), наприклад, зумовили "антибюрократизм" української вдачі).

• Попри гуманістичну суть християнської релігії, реальні духовні наслідки дієвої християнізації українського суспільства мають переважно негативні характеристики, які й уособлює багатовекторний феномен зламу в духовному досвіді українства. Останній, вихолощуючи основи менталітету, з огляду на несприятливі історичні обставини, відіграв фатальну роль в історії становлення нації (так, в "дисонансі" народних прагнень і політико-владного вибору князя Володимира бере початок зламний чинник, що поступово інтегрувався в духовний досвід народу, його історичну пам'ять, стиль світовідчуття і світобачення, освітню культуру, що й уособлює українська етноментальність та її духовно-релігійні вияви. Першим епохальним дисонуючим сплавом геополітичних потреб і духовних реалій стали владні дії князя Володимира, що "утверджував християнство... силою меча і вогню". Критичні коментарі у багатьох дослідників викликає ціла низка чинників: почерк княжих дій; сам факт християнізації; штучність процесу зміни віри; контекст "споганення" автохтонної релігії українців; модуси пошуку іншої (чужої) віри; результати охрещення України-Руси. Йдеться і про "демонстрацію влади" з боку князя; і про світоглядний "стрибок в інобуття"; і про

"складний, суперечливий і тривалий процес заміни східнослов'янського язичництва монотейстичним християнством"; і про кризу давньоукраїнських цінностей і святинь, що призвело до розламу між так званою "картиною світу і картиною людини", де християнство "лише з часом виступило в ролі своєрідного канону міжособистісних відносин". Подія, якій судилося справити глибокий вплив на всю подальшу історію східних слов'ян, зумовила характерний "розлам" та "невідповідність між геополітичним розрахунком і духовною ціною дій князя Володимира).

Все це дає підстави розглядати прийняття християнства як "духовну революцію зверху". Духовно – етичний і освітньо-світоглядний аспект зміни вірувань характеризувався не корекцією, а руйнацією старого заради нового. Порушивши органічність автохтонного стилю світобачення (етноментальності), примусова християнізація витворила в українській свідомості "ряд світоглядних деформацій", на майбутнє: беззастережне прийняття чужих "схем і тлумачень минувшини нашої", байдужість до національних цінностей, ворожість до національної тематики (колаборантську психологію) або гіпертрофовану її міфологізацію, акцентуацію чужих освітніх пріоритетів, актуалізацію маргінальних тенденцій тощо.

• Двоєвір'я як єдина синкретична віра є змістовним навантаженням українського релігійного світогляду. Причина наявності елементів синкретизму в національно-світоглядному бутті полягає в тому, що релігійність українства сформувалась не раптово і є духовним продуктом національної історії, а українська етноментальність формувалась саме на духовних традиціях наших пращурів.

• Національна філософія є не тільки втіленням української вдачі, а й самобутньою ілюстрацією релігівиявлення народної духовності. Це доводить популярний образ Любомудра, що одночасно є і стилістичним віддзеркаленням вітчизняної філософії, і типовою рисою української ментальності, і акумульованим образом українця.

• Відчутна релігійність (як етнопсихологічна риса), що одночасно поєднується з безумовною відсутністю фанатичного струменя

у вираженні віри, явним антиклерикалізмом, видимим несприйняттям ортодоксальної догматики, помітною незацікавленістю теологічними концепціями, толерантним ставленням до представників релігійного іншодумства, релігійно-плюралістичним світоглядом і розгорнутим досвідом вільнодумчих позицій.

• Потужна домінанта ідеї простонародності, що зумовила практичну простоту віри, перевагу емоційно-почуттєвої сфери, природо- та обрядовірство, побожність і забобонність.

• Помітний акцент жіночого мотиву в духовному досвіді, що спродукував схильність до миролюбства, тяжіння до дипломатизму, компромісність, толерантність, мрійливість, романтизм, чутливість, вразливість, культ матері і подружньої оселі, але й не зменшив у національній ментальності рис відгомону лицарської вдачі козацько-запорозького періоду - це: динамізм, рухливість, мобільність, відчайдушність, свободолюбство, завзятість, фаталізм і затятість, невибагливість, мужність, самодостатність, відчуття власної гідності, дух лицарства і шляхетності - риси, які в релігійному ракурсі віддзеркалились аскетичним способом життя, нехтуванням земними цінностями і іншими чинниками, на яких наголошує ортодоксальне християнство.

• Відчутний сімейний "орієнталізм" і помітне освячення родинної тематики, які в релігійному контексті уособились не тільки тяжінням до давньоукраїнського слова "Бог" і не витісненням його грецьким theos, а й характерним ототожненням розуміння Бога з господарем і хазяїном окремої оселі-господи, багатством і благодійництвом, що засвідчують наступні широковживані словоповтори і словотворення: "Господь Бог", "Господи, допоможи", "Дай Боже" тощо.

• Тяжіння до сакрального змісту ідей "світла", "добра", "краси", "миру" як складових вищої Духовної Істини, яке в релігійному зрізі зумовило помітне ігнорування влади і присутності т.зв. "темних сил" - (в національному релігійному світогляді, як язичницького, так і християнського періодів світ демонології та світ Антихриста ніколи не вважався рівним за своїми силами та обсягом влади з "світом Божественним") - що спродукувало відсутність

принципового духовного протиставлення і чіткої духовної поляризації добра і зла в духовному досвіді українства.

• Виразно помітний духовний кордоцентризм, який не тільки зумовив практичну простоту віри, природовір'я, родинно-сфокусоване обрядовіство, забобонність, сімейність, відсутність фанатизму, конфесійно-належну байдужість, плюралізм світогляду, антиклерикалізм та несприйняття ортодоксальної догматики, а й в поєднанні з феноменом "українського традиційно-динамічного консерватизму" засвідчив не лише життєдайність гуманістичного ядра національного менталітету, універсальність і природність стрижневих його рис, а й спроможність опиратися і грамотно протистояти комплексу різнопланових асимілятивних течій і унебезпечувати націю в часи лихоліття, що засвідчує сам факт наявності України-нації і України-держави на сучасному етапі людської цивілізації.

Фактичність сьогоденних тенденцій декларативної релігійності і доволі помітна перевага поляричних тенденцій у сфері ментальної ідентифікації, що характеризують теперішнє українське суспільство, є відбитком зламу усталених форм національного релігівиявлення, яке, будучи здавна адаптованим до переважно селянського способу життя і аграрного типу культури, незворотно втрачає увесь комплекс своєї антеїстичної (сфокусованість на сакралізацію землі) окресленості у виявах. Багатовекторна урбанізаційна суть постіндустріального світу не узгоджується із змістом традиційної української релігійності, що й зумовлює кризу останньої. Це виводить на тему дня проблему духовної екології українського етносу, суть якої полягає в тому, що беззастережна орієнтація на західні норми і цінності життя без урахування ментальних особливостей нації, духовного та історичного досвіду України є помилковим вибором. Реальне духовно-національне відродження України можливе при толерантному ставленні до інших цінностей за умов шанування, плекання, оновлення, усвідомлення і головне – популяризації власне українських вартостей.

Сакральне шанування етнічного коріння сучасного розуміння духовних цінностей, бажа-

ність тенденцій до оновлення й популяризації українських вартостей є головними складовими реального (а не публічно-рекламованого) національно - відроджувального процесу.

Фаховий й змістовно-грамотний ракурс подачі україноцентричної інформації – це фактичність соціальної затребуваності дієвих чинників відродження забутого, переосмислення духовних уроків минулого, відновлення традиційного, формування майбутнього, окреслення і модулювання інтелектуального і духовного рівня поколінь, за якими майбутнє України.

Література:

1. Андріївський В. Звичаї і обряди українського народу / Андріївський В. - Краків, 1941. - 237 с.
2. Актуальные проблемы формирования духовности украинского народа (сборник научных трудов). - К., 2000. - 122 с.
3. Борисенко В. Весільні звичаї та обряди на Україні: історико-етнографічні дослідження / Борисенко В. - К. : Наукова думка, 1988. - 192 с.
4. Боровський Я. Світогляд давніх киян / Боровський Я. - К. : Наукова думка, 1992. - 176 с.
5. Булашев Г. Український народ (у своїх легендах, релігійних поглядах і віруваннях) / Булашев Г. - К. : Либідь, 1994. - 130 с.
6. Бичко І. Українська ментальність і проблеми гуманітаризації національної вищої освіти / І. Бичко // Розбудова держав. - 1993. - №3. - С. 58-63.
7. Бодак В. Релігійна обрядовість в її соціальних реаліях / Бодак В. - К., 2000. - 197 с.
8. Ващенко Г. Традиційний український ідеал людини / Г. Ващенко // Науковий збірник УВУ, Ювілейне видання. - Т.5. - Мюнхен, 1948. - С. 52-80.
9. Васильєв В. Деякі роздуми з приводу терміна "менталітет" / В. Васильєв // Розбудова держави. - 1993. - №11.
10. Григоріїв Н.Я. Українська національна вдача / Григоріїв Н.Я. - Вінніпег : Манітоба, 1941. - 61 с.
11. Додонов Р. Теория ментальности : учение о детерминантах мыслительных автоматизмов / Додонов Р. - Запорожье : р/а "Тендем-У2", 1999. - 164 с.
12. Данилюк А. Українська хата / Данилюк А. - К. : Наукова думка, 1991. - 112 с.
13. Кравець О. Сімейний побут і звичаї українського народу : історико-етнографічний нарис / Кравець О. - К. : Наукова думка, 1966. - 198 с.
14. Круть О. Хліборобська обрядова поезія слов'ян / Круть О. - К. : Наукова думка, 1973. - 211 с.
15. Канигін Ю. Душа та менталітет / Ю. Канигін // Вісн. НАН України. - 1994. - №5. - С.44-53.
16. Костомаров Н. Две русские народности / Костомаров Н. - К. :Майдан, 1991. - 72 с.

17. Колодний А., Филипович Л. Релігійна духовність українців: вияви, постаті, стан / Колодний А., Филипович Л. - Львів : Логос, 1996. – 182 с.
18. Старовойт І. Збіг і своєрідності західноєвропейської і української ментальностей / Старовойт І. – Київ – Тернопіль : Діалог, 1997. – 256 с.
19. Січинський В. Чужинці про Україну / Січинський В. - Львів : Світ, 1991. – 96 с.
20. Саган О. Національні прояви православ'я : український аспект / Саган О. – К., 2001. – 255 с.
21. Українська душа. Збірник наукових праць. - К : МП Фенікс, 1992. - 125 с.
22. Черній А. Онтологія духовності / Черній А. - К. : Оберіг, 1996. – 130 с.
23. Ярема Я. Українська духовність в її культурно-історичних виявах / Я. Ярема // Перший Український педагогічний конгрес. - Львів : Рідна школа, 1938. - С. 16-88.
24. Ярмусь С. Духовність українського народу : Короткий орієнтаційний нарис / Ярмусь С. – Вінніпег : інститут дослідів Волині, 1983. - 227 с.
25. Яременко В. Український комплекс "Хама і Яфета" в минулому за європейським виміром та сучасне державотворення / В. Яременко // Розбудова держави. - 1994. - №4. – С. 27-32.
26. Янів В. Релігійність українця з етнопсихологічного погляду / В. Янів // Релігія в житті українського народу. Збірник матеріалів Наукової конференції у Рокка ді Папа.-Мюнхен-Париж. - 1966. – 222 с.